

**УВОД
У**

ФИЛОЗОФИЈУ

Aleksandar Čučković, Ekonomski fakultet, Subotica

упитност појма и сврхе филозофије

„Шта је филозофија и колико вреди, то је спорно. Од ње се очекују ванредна разјашњења или се она као равнодушно мишљење оставља по страни. Са страхопоштовањем се сматра значајним настојањем необичних људи или се, опет, презире као сувишно мозгање сањара. Сматра се да је она нешто што се тиче свакога, те би стога у основи требала да буде једноставна и разумљива, или се, опет, држи тако тешком да је безнадно бавити се њоме. Оно што наступа под именом филозофије заиста пружа примере за тако супротне судове.“

- Карл Јасперс: *Увод у филозофију*

уврежена схватања филозофије

Под филозофијом се најчешће подразумева оно:

- што је записано у многобројним књигама
- чиме се баве филозофи на универзитетима
- што има обележје етаблиране науке
- чему може да се поучава

Одатле, па до закључка да је филозофија:

- практично бескорисна
- луксузно поигравање духа
- оптерећење за свакодневицу

недостаје само корак.

Али то схватање филозофије је елитистичко и оно се према могућностима људског бића односи потцењивачки. Филозофија се ту појављује у **отуђеном облику**.

Уколико, међутим, човека схватимо као **стваралачко биће**, онда филозофија може да постане средство:

- самосазнања** (духовност)
- измене и ослобођења** (бити другачији и неко други)
- осмишљавања властитог живота** (богатство)

Кант и Бог

особеност филозофских питања

- # филозофска питања непосредно се тичу **свакога**
- # свако се сматра **способним и овлаштеним** да одговара на таква питања
- # сматра се да је **искуство самог себе** довољна претпоставка за то

„Ми нисмо пуки посматрачи те филозофске игре питања и одговора, него смо и сами улог у игри.“ (Габријел Марсел)

- # питања која се могу избегавати, али не и избећи – **филозофија као судбина**
- # **нова и исконска питања** за свакога – **традиција** њиховог постављања
- # проблемска свест: резултат традиције и **стандард** нашег филозофирања
- # **свако** филозофира, али не једнако **диференцирано** и **успешно**
- # **научивост** филозофирања – спремност на улазак у дијалог са традицијом
- # неопходност **оживљавања и укључивања** књишке филозофије у властито филозофирање

порекло филозофије

- ☞ „грчко чудо“
- ☞ разноврсна учења старијих цивилизација (Индија, Кина, Египат, Вавилон)
- ☞ подређеност мишљења верском и митском односу према стварности
- ☞ недостатак грчке критичности и мисаоне зрелости
- ☞ филозофија као **пробуђено умно мишљење**
- ☞ **сумња** у свакодневно мишљење и непосредно искуство
- ☞ **предрасуде, подразумевања, превиђања и заблуде**
- ☞ **субверзиван став** према трајности и светости сваког садржаја
- ☞ свет – сумњив у свом темељу
- ☞ одједном као да се налазимо „под ведрим небом“ и „немамо ни четири коца да разапнемо шатор.“ (Мартин Бубнер)

порекло имена

- ⊕ настаје из тежње за мудрошћу
- ⊕ Φιλοσοφία: φιλεῖν – **волети**, љубити, жудети
σοφία – свака способност или умеће, знање, а нарочито **више знање** које укључује **врлину и умеће живљења**
- ⊕ Σοφос – неко ко је у послу и животу ваљан, а онда, пре свега – „**мудрац**”
- ⊕ Φιλοσοφος – човек који је себи поставио циљ да тежи сазнању – трагалац, а не поседник истине
- ⊕ Улазак у употребу израза „философ”:
 - ⊕ наводно, већ: **Питагора** (око 580-500)
 - ⊕ експлицитно: **Хераклит** (око 540-480)
 - ⊕ повесно значење тек: **Сократ** (470-399)
 - ⊕ **Платон** (427-347) у дијалогу *Гозба*, пореди филозофа са митским полубогом Еросом

Рембрант: филозоф, 1633.

проблем почетка

- # антика: **непосредан** доживљај бића
- # средњи век: **догматски** утврђен почетак
- # нови век: **супротстављеност** субјекта и објекта

Апоретика почетка мишљења:

- # **систематски** начин мишљења
- # **многобројни** историјски одговори (покушаји)

Почетак као резултат нечега што се већ збило:
појам филозофије – резултат кретања свести кроз историју

- # **Сраслост** историјских и систематских садржаја мишљења
- # Филозофија = историја филозофије:

◆ **Одсуство напретка**

◆ Пребивање **традиције у савремености**

Одређење → програмски став

Немогућност почетка → обиље почетака

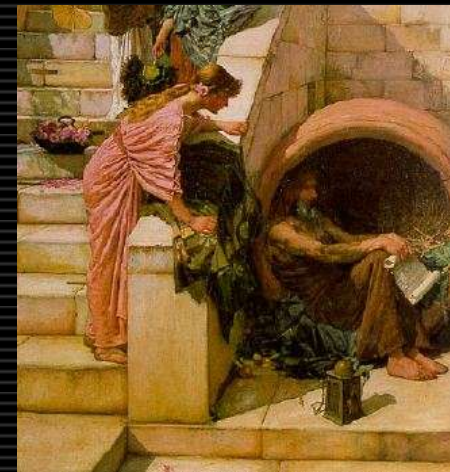
Полемика против филозофије = филозофија

Мизологија – несклоност умном говору и расправљању

лишеност претпоставки

- ⊕ филозофски **проблем методе**
- ⊕ разлика у односу на **појединачне науке**
- ⊕ питање „Како филозофирати?“ тражи филозофски одговор
- ⊕ појединачне науке предмет и методу не одређују саме
- ⊕ претензија „**прве науке**“ – лишеност претпоставки
- ⊕ очараност строгим математичким формализмом: Спинозино „**more geometrico**“ и Лајбницева „**mathesis universalis**“
- ⊕ филозофија не допушта некритичко усвајање темељних апстракција – филозофија математике или логике

Диоген

филозофија и појединачне науке

Реалне науке

• Природне науке (нпр. физика, хемија, астрономија, теоријска медицина, биологија)

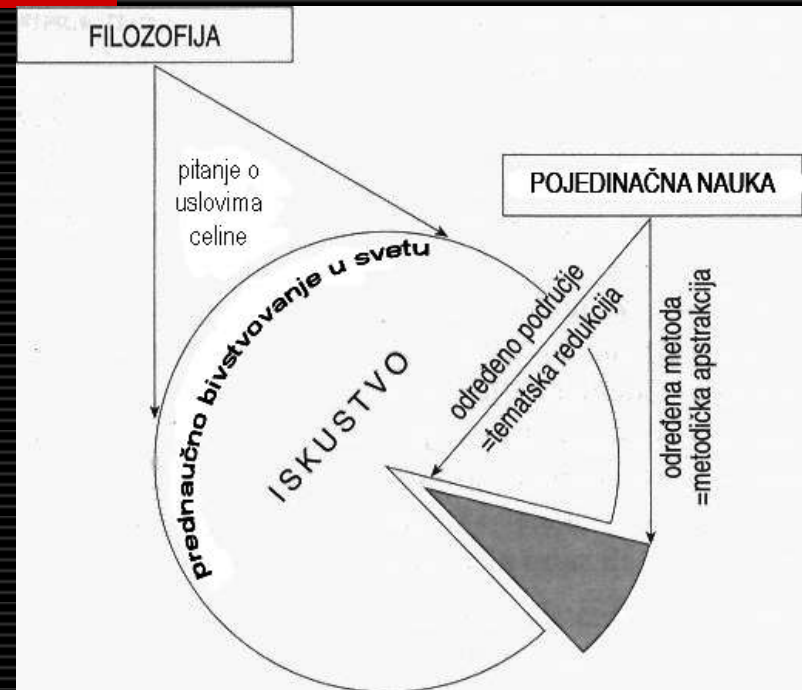
Културне науке

• Духовне науке (нпр. историјске, религијске, језичке науке и науке о уметностима)

• Друштвене и економске науке

Формалне науке

(нпр. формална логика, математика, структуралне науке)

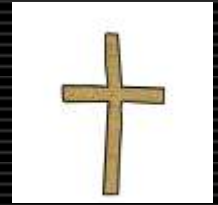

• „Однос филозофије према такозваној позитивној науци може да се сведе на формулу: филозофија поставља она питања чије је непостављање било услов успешности научног поступка. Тиме се, дакле, тврди да наука свој успех, међу осталим, захваљује томе што се одрекла постављања одређених питања.“

• Карл Фридрих Вајцекер: *Домет науке*, стр. 167.

филозофија и религија

- # религија: начин људског егзистирања из релације спрам **непрекорачивог** („крајњег“) смисла-темеља, који одређује тумачење бивствовања у целини
 - ✦ **свест о темељу** неком одређеном – конкретном и реалном – Богу, апсолуту, нечему светом итд.
 - ✦ веза у знаку неког одређеног учења – **тумачења** људског бивствовања и света
- # филозофија себе схвата као **умну науку** саздану искључиво на исказима произишлим из самог ума
- # теологија: научно-системска рефлексивна релација религијског веровања очитост потиче из **недокучиве и алогичне објаве** којом човек не може да располаже, а која надилази све могућности које човек има по себи (милост vs морал)
- # Ставови о односу филозофије и религије:
 - ✦ без повезаности (властите истине и проблеми)
 - ✦ противречност (Тертулијан, Лутер, Маркс, Ниче, Фројд)
 - ✦ јединство (хришћанска филозофија (Августин, Анселм) или умска религија, филозофска вера (Кант, Јасперс)
 - ✦ повезаност различитих нивоа (Тома Аквински)

филозофија и уметност

Дефиниције уметности:

- # подражавање (природе (Аристотел), божанског стварања (Аквински))
- # симболизација моралног добра (Кант)
- # посредовање неизрецивога (Гете, Шелинг)
- # одражавање друштвене стварности (Блох, Адорно)
- # произвођење-истине-у-дело бивствовања (Хајдегер)
- # приказивање бивствовања (Гадамер)

Сличности филозофије и уметности:

- # сврха је у себи самој
- # духовни садржај (чулна форма)
- # обавља основне функције (расветљење егзистенције, сналажења у свету и трансцендирања)

Разлике:

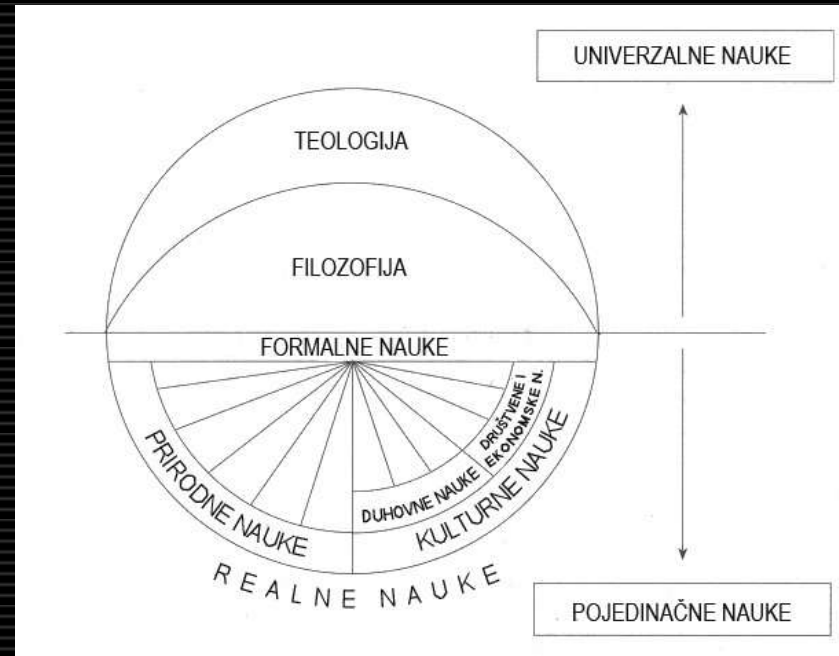
- # филозофија полази од чулнога, а делује у медијуму ума, а уметност усвајајући духовно делује у медијуму чулности
- # у филозофији истина је производ строгости умне аргументације, а у уметности је чулне уверљивости
- # за филозофију је битна општоост теорије, а за уметност општевредећа лепота у узорности дела

Микеланђело: *Давид*, 1504.

одређење филозофије

- # **научност**: укупност знања која стоје у некој међусобној **систематској** вези
- # **фундаменталност**: о крајњим **не-емпиријским** темељима искуства
- # **универзалност**: искуствена стварност посматра се **целовито**, а не с неког одређеног гледишта и уз помоћ неке одређене методе
- # **умност**: тежња за доследношћу и уверљивошћу обезбеђује **аргументоване** тврдње
- # **критичност**: антидогматско **довођење у питање** важења сваког смисленог садржаја (мњења, погледа на свет)

Филозофија је критичка умна наука о условима могућности искуства као целине.

практична страна филозофије

Много онога што се научи приликом бављења филозофијом могуће је применити у веома разноврсним приликама. Не само из разлога што се филозофија бави многобројним стварима, већ и због тога што су многе њене методе примењиве на било којем пољу.

„Код сваке вештине и занимања, чак и код оних који се највише тичу живота и активности, можемо приметити да дух тачности, на какав год начин био стечен, све њих усавршава и чини кориснијима за друштво. Па ако филозоф и може живети далеко од послова, дух се филозофије, ако га неки брижно негују, мора постепено ширити читавим друштвом и подарити свим вештинама и занимањима сличну тачност. Политичар ће стећи већу опрезност и оштроумност у делењу и уравнотежавању моћи, правник више методе и финије принципе у свом закључивању, а војсковођа више правилности у својој служби и више опрезности у својим плановима и поступцима. Стабилност модерних владавина, насупрот старима, и тачност модерне филозофије једнакомерно су расли, а то ће се вероватно и даље догађати.”

• Дејвид Хјум: *Истраживање о људском разуму*, стр. 62.

могуће практичне користи од бављења филозофијом

- # **способност начелног решавања проблема**, вештина анализе појмова, дефиниција и аргумената, организовање властитих идеја и ставова, бављење питањима од значаја, издвајање онога суштинског из велике количине информација, уочавање разлика и сличности међу супротстављеним позицијама, обједињавање разноликих погледа у јединствену целину
- # **способност изражавања и комуникације**, упућивање у вештине представљања идеја путем добро сазданих, систематичних аргумената, какви се у другим областима знања користе у врло ограниченој мери
- # **моћ убеђивања**, знање изградње јасних формулација, ваљаних аргумената и проналажење адекватних примера
- # **вештина писања**, као резултат развијања умећа читања и разговора посредством развоја интерпретативних и креативних језичких способности

Какво је нешто?

Зашто је такво какво јесте?

Шта уопште јесте?

Шта значи бити и шта је биће?

Зашто нешто јесте, а друго није?

Зашто нешто јесте, пре него ништа?

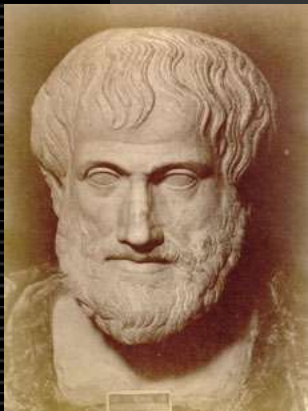
чуђење

• „Јер због чуђења људи данас почињу да се баве мудрошћу, као што су и првотно почињали, чудећи се у почетку читим необичностима, а затим

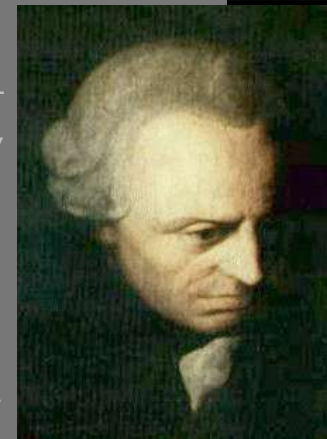
напредујући стали су двоумити о крупнијима, као о менама, кретању Сунца и звезда те о настанку Онај ко сумња и чуди се тај мисли како не зна. Како би се, дакле

отели утиску да не знају људи су почели да филозофирају.“

• Аристотел: *Метафизика*, I, 2, 982 б

• „Две ствари испуњавају душу увек новим и све већим дивљењем и страхопоштовањем, што се чешће и истрајније о њима размишља: *звездано небо нада мном и морални закон у мени*. Ниједну од њих не смем да тражим или макар слутим као обавијену тамом или, опет, у обиљу изван свог видокруга; видим их пред собом и непосредно их повезујем са свешћу о својој егзистенцији. Прва почиње од онога места које заузимам у спољашњем чулном свету те везу у којој стојим проширује у непрегледно пространство са световима над световима и системима система, а поврх тога у неограниченим временима њиховог периодичног кретања, његовог почетка и трајања. Друга почиње од мојег невидљивог сопства, моје личности, и представља ме у свету који је истински бескрајан, али је опажљив само за разум... Први приказ безбројног мноштва светова тако рећи поништава моју важност као *животињског створења* што твар из које је настало мора опет вратити планети (пукој тачки у свемиру), пошто је кратко време (не зна се како) било обдарено животном снагом. Други приказ, насупрот томе, бескрајно уздиже моју вредност као *интелигенције*, захваљујући мојој властитости у којој ми морални закон објављује живот независан од животињског, па чак и од целог чулног света...“

• Имануел Кант: *Критика практичног ума*, стр. 288

сумња

„Ко се може двоумити да живи, да се сећа, да увиђа, хоће, мисли, да зна и суди? Па и онда када се неко двоуми он живи; када се двоуми,

сећа се онога о чему се двоуми; када се двоуми, увиђа да се двоуми; када се двоуми, жели да буде сигуран; када се двоуми, мисли; када се двоуми, зна да нешто не зна; када се двоуми, просуђује да се с нечим не треба олако ложити. О чему год да се другоме неко двоумио, не сме се двоумити о свему овоме. Јер кад свега тога не би било, не би могао баш ни о чему да се двоуми.”

• Аурелије Августин: *О тројству*, X 10

„Будући да се рађамо као деца и да смо о чулним стварима доносили свакојакe судове још пре него што смо својим умом у потпуности научили да се сложимо, бројне нас предрасуде одвраћају од истинског сазнања. Тих се предрасуда, чини се, можемо решити само ако једном у животу хотимично почнемо да се двоумимо о свему ономе у чију се извесност макар и најмање може посумњати... Али ако на тај начин одбацимо све што је у било ком погледу двосмислено и можда лажно, можемо додуше лако да претпоставимо да не постоји ни Бог, ни небо, ни тело, да немамо ни руку ни ногу и да уопште немамо тела али се не може претпоставити да ми, који све то мислимо, нисмо ништа. Јер противречно је да мисаоно биће не постоји док мисли. Према томе, сазнање "мислим, дакле јесам" (*cogito, ergo sum*) од свих је прво и најсигурније те се с њим сусреће свако ко систематично филозофира.”

• Рене Декарт: *Принципи филозофије*, II, 1 и 7.

ИСКУСТВО

- # разлика свакодневног, природног језика и стручних језика појединих наука
- # филозофија не полази од културолошке баштине, него настоји да пође од **непосредности** – искуственог света који се открива у колоквијалном језику
- # почетак: у **губитку** саморазумљивости и блискости искуственог света
- # „**граничне ситуације**“ (суочавање са смрћу, патња, борба, осећање кривице и сл)
- # психолошки извори филозофирања: **чуђење** и **сумња**
- # свакидашње искуствено знање = **незнање**
- # блиско и обично бивствовање = **површно** и **неизворно**
- # Сократово сазнање властитог незнања као тежња ка **другачијем знању**

„Филозофија је по својој природи нешто езотерично, по себи нити је привлачна за светину нити је способна да се прави за њу; она је само тиме филозофија што је управо противстављена разуму, под чим се подразумева просторна и временска ограниченост једног покољења људи; у односу на разум, свет филозофије је по себи и за себе обрнути свет.“

- Георг Вилхелм Фридрих Хегел:
Одломци из журнала за филозофску критику

еротика сазнања

Пенија [богиња сиромаштва] те ста нектаром (јер онда још није било в Пенији у њеном сиромаштву паде т заче Ероса. Ерос је постао пратила рођења те зато што по природи сво Као сину Пороса и Пеније, Еросу је није нимало нежан и леп, као што над главом; увек спава на тлу и бе небом: по томе је налик својој маи

силан чарооњак, вештац и софист. свој пут цвате и живахан је као и о Тако Ерос никада није ни богат ни средини. То је наиме стога што није – јер он то већ јесте. А ни други му

на гозби нешто испросила. Опијен Бевсов врт и онда дубоко уснуо. А Поросом; и тако она легне с њим и је зачет на дан прославе њеног родита је лепа.

ом реду, он је вечити сиромах те је груб и чулав, бос и без крова ред врата и уз пут под ведрим вжда. А од оца је наследио то што

, а ни попут смртника: док следи а залута.

у мудрости и незнања стоји у и не тежи за тим да постане мудар ст. Али се исто тако ни незналице не

СОКРАТ: Ко онда тежи за мудрошћу, Диотима, ако то нису ни мудраци ни незналице?

ДИОТИМА: То већ зна и свако дете; они који су у средини; а међу њима је и Ерос. Јер Мудрост је једна од најлепших ствари; а Ерос је љубав према лепоме и он к томе тежи, тако да мора бити филозоф, те је као филозоф између мудраца и незналица. И то је наследио од родитеља, јер потиче од мудрог и домишљатог оца, али од мајке које недомишљата и нимало мудра.

ПЛАТОН: *Gozba*, 203-204